

Київський державний лінгвістичний університет

На правах рукопису

ВАСЬКО Роман Володимирович

ЛІНІЙНА СИНТАГМАТИКА
КІНАКЕМ
У КОНСОНАНТНИХ ГРУПАХ
ГОТСЬКОЇ МОВИ

Спеціальність 10.02.04 — германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теоретичної та експериментальної фонетики германських та романських мов Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник	— доктор філологічних наук професор Почепцов Г.Г.
Офіційні опоненти	— доктор філологічних наук професор Перебийніс В.І.
	— кандидат філологічних наук доцент Євченко В.В.
Провідна установа	— Одеський державний університет імені І.І.Мечникова

Захист відбудеться 30 травня 1997 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.26.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук при Київському державному лінгвістичному університеті /252150, Київ, вул. Велика Васильківська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці університету.

Автореферат розісланий 25 квітня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

професор М.П.Дворжецька

Об'єктом реферованої дисертаційної роботи є дво-, три- та чотирифонемні консонантні групи, реалізовані в ініціальній, медіальній та фінальній позиціях в словах готської мови.

Предметом дослідження виступає лінійна синтагматика первинних фонологічних одиниць /кінакем/ у консонантних групах готської мови, а також особливості та закономірності її реалізації.

Теоретичні положення сполучуваності приголосних фонем у давньогерманських мовах розроблені в рамках енергетичної теорії мовлення /Таранец 1981/.

В останні роки в працях вітчизняних вчених розглядаються тенденції розвитку фонемної структури слова та складу в історії германських та слов'янських мов /Гавриш 1994; Гремалюк 1994; Димирова 1994; Куліна, Михайлова 1994; Шульган 1994/.

На сьогоднішній день виконано ряд робіт, в яких розглядається сполучуваність фонем в термінах диференційних елементів, що трактуються як первинні фонологічні одиниці нижчого рівня інтеграції, тобто одиниці менші, ніж фонема. В цих дослідженнях автори вводять в процедуру фонетичного і фонологічного аналізу диференційні елементи, що дозволяє по-новому сформулювати закономірності сполучуваності фонем і зробити більш глибокий аналіз їх функціонування /Бондарко, Зиндер 1966; Григорьев В.И. 1962; Елизаренкова 1961; Перебийніс 1970; Полякова 1985; Alarcos Llorach 1976; Chomsky, Halle 1968; Giegerich 1995; Jakobson, Waugh 1987; Kenstowicz 1994/.

Проте синтагматика диференційних елементів як первинних фонологічних одиниць, тобто їх сполучуваність у структурі фонемі і в фонемних комплексах, ще потребує подальшої розробки.

Не виявлено на матеріалі різних мов, у тому числі й готської, особливості сполучуваності первинних фонологічних одиниць — кінакем, що складають консонантні групи початку, середини і кінця слова, не систематизовано їх основні комбінаторні моделі, які пояснювали б закономірності фонемної синтагматики, не встановлено також

типологічні характеристики функціонування системи кінакем при формуванні звукових оболонок одиниць вищих рангів у давньогерманських та інших індоєвропейських мовах.

Мета дослідження — аналіз синтагматичних відношень первинних фонологічних одиниць — кінакем, які структурують ініціальні, медіальні та фінальні готські консонантні групи, що дозволить визначити особливості й закономірності їх комбінаторики, а також дасть можливість по-новому описати механізм сполучуваності приголосних фонем готської мови.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- встановити інвентар дво-, три- і чотирифонемних ініціальних, медіальних і фінальних консонантних груп готської мови;
- аналіз лінійної синтагматики кінакем, що виконують функцію конструктивних елементів цих консонантних груп;
- відбір і систематизація комбінаторних типів кінакем, характерних для всіх трьох позицій в готському слові;
- опис сполучуваності кінакем як фонологічного механізму, що визначає можливості об'єднання приголосних фонем готської мови.

Актуальність дисертаційного дослідження визначається важливістю встановлення закономірностей та особливостей лінійної синтагматики кінакем у структурі слова, необхідністю подальшого дослідження механізму сполучуваності та несполучуваності фонем для виявлення універсальних типологічних і специфічних рис окремих мов з урахуванням законів фонологічної еволюції та взаємодії мовних підсистем.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше в термінах кінакем досліджена синтагматика приголосних фонем готської мови. Саме це дослідження дозволяє запропонувати нову інтерпретацію конструктивного механізму сполучуваності приголосних фонем, що складають дво-, три- та чотирифонемні консонантні групи початку, середини та кінця готського слова.

Матеріалом дослідження послуговували дво-, три- та чотирифонемні консонантні групи, що займають ініціальну, медіальну і фінальну позиції в

двох тисячах сорока семи готських словах. Інвентар консонантних груп готської мови складений на базі лексики порівняльного словника готської мови З.Файста /Feist S. Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache. Mit Einschluss des Krimgotischen und sonstiger zerstreuter Überreste des Gotischen. 3. neubearb. u. verm. Aufl. - Leiden: E.J. Brill, 1939. - 710 S./, що нараховує дві тисячі шістсот вісімдесят вісім слів. Дані цього словника уточнювалися за допомогою інших словників готської мови: Köbler G. Gotisches Wörterbuch. - Leiden: E.J. Brill, 1989 - 716 S. та Tollenaere F. de, Jones R. L. Word-Indices and Word-Lists To the Gothic Bible and Minor Fragments. - Leiden: E.J. Brill, 1976 - 583 p.

Методика дослідження базується на методі дистрибутивного аналізу. Дистрибутивний критерій дозволяє врахувати всі комбінаторні типи первинних фонологічних одиниць, що є конструктивним матеріалом консонантних груп, і описати їх в термінах контрастних і гомогенних сполучень, які здатні показати тотожні та розрізнявальні відношення кінакема у лінійному, синтагматичному аспекті.

Визначення структурних взаємовідношень первинних фонологічних одиниць базується на принципі бінарності, що онтологічно притаманний системі мовних одиниць й особливо яскраво проявляється в системі лінгвістичних одиниць, що належать до нижнього рангу макросистемної ієрархії.

Метод простого підрахунку слів дозволяє виявити частотність використання окремих синтагматичних типів первинних фонологічних одиниць і, таким чином, показати ступінь їх продуктивності в мові.

Особливість даного дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно розвиває теорію В.Я. Плоткіна, згідно якої первинною фонологічною одиницею є **кінакема** — диференційний елемент, який трактується як самостійна найменша фонологічна одиниця.

Теоретична значимість дослідження полягає в застосуванні дистрибутивного методу щодо аналізу лінійної синтагматики кінакема.

дисертації проаналізовано існуючі підходи до вирішення проблеми лінгвістичного статусу первинних фонологічних одиниць — кінакем.

Одержані результати емпірично підтверджують положення, згідно якого фонологічні першоелементи посідають нижчий рівень в системній організації мови.

Дисертація є першою спробою розпочати дослідження синтагматики кінакем у давньогерманських мовах, що дасть можливість доповнити типологічний опис функціонування фонологічних систем та механізми сполучуваності й несполучуваності фонем в цих мовах.

Практична цінність дисертації полягає в тому, що результати аналізу фонологічної структури консонантних сегментів готської мови, виконаного в термінах первинних фонологічних одиниць — кінакем, можуть бути використані в курсах порівняльної граматики індоєвропейських мов, вступу до германського мовознавства, порівняльної та історичної граматики германських мов, теоретичної фонетики й у спецкурсі з діяхронічної фонології германських мов, а також при написанні курсових та дипломних робіт.

Основні положення й результати дисертації проходили **апробацію** в доповідях на наукових конференціях в Київському державному лінгвістичному університеті /1986 - 1996 роках/ та в семінарі з діяхронічної фонології германських мов у Санкт-Петербурзькому відділенні Інституту мовознавства Російської Академії наук /Санкт-Петербург, 1993/. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теоретичної та експериментальної фонетики германських та романських мов Київського державного лінгвістичного університету.

В результаті проведеного дослідження сформульовано такі **положення, що виносяться на захист:**

1. Дослідження лінійної синтагматики первинних фонологічних одиниць доцільні й необхідні, оскільки вони дають змогу розкрити механізми сполучуваності й несполучуваності фонем, виявити закономірності й особливості формування звукових оболонки одиниць

вищих рангів, встановити універсальні й специфічні для окремих мов типологічні риси фонемної структури слова, морфеми, складу.

2. Лінійна синтагматика модальних і локальних первинних фонологічних одиниць — кінцею у консонантних групах готської мови залежить від позиції консонантної групи у структурі слова та складу по відношенню до складоносця, а також від морфемної структури слова.

3. Конструктивною основою консонантних груп готської мови, що виконують найбільше функціональне навантаження, є лінійні синтагматичні контрастні об'єднання модальних та локальних кінцею; комбінаторика гомогенних кінцеюних сполучень можлива, проте її продуктивність у мові досить низька.

4. Реалізація кінцеюних об'єднань в ініціальних консонантних групах регулюється виключно фонологічною системою мови та дією тенденції до наростання сонорності, внаслідок чого інвентар комбінаторних типів консонантних груп початку слова досить обмежений.

5. Різноманітність та багатство інвентаря фінальних і медіальних консонантних груп забезпечується варіативністю кінцеюних послідовностей, комбінаторика яких функціонально підтримується морфологічною системою мови. Середина та кінець слова в готській мові є зоною взаємодії фонологічної системи мови /системи первинних фонологічних одиниць — кінцею/ і словозмінної та словотвірної системи для забезпечення оптимальних умов функціонування мови. На фонемному рівні це означає реалізацію і продуктивність таких модальних і локальних комплексів кінцею, які не були і не могли бути реалізовані на початку готського слова.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох глав з висновками до кожної з них, загальних висновків, додатку, бібліографії.

У Вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність і наукова новизна, визначаються мета, завдання і методологічна база, теоретична значимість і можливість практичного використання

результатів проведеного дослідження, виділяються об'єкт та предмет, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У Главі 1 викладено вихідні теоретичні положення про наявність у мові лінгвістичних одиниць, менших, ніж фонема, міститься критичний аналіз інтерпретації фонемі як первинної лінгвістичної одиниці, розглядаються відношення до проблеми визначення первинних фонологічних одиниць багатьох авторів і приводиться аргументація на користь самостійності фонологічного статусу кінакем — диференційних елементів, що трактуються як самостійні фонологічні одиниці.

У Главах 2, 3, 4 розглядаються синтагматичні характеристики кінакем, що складають ініціальні, фінальні та медіальні консонантні групи готської мови. Знання кінакемного складу кожної приголосної фонемі готської мови дозволяє визначити число теоретично можливих комбінаторних об'єднань кінакем. Аналіз лінійної кінакемної синтагматики в консонантних групах типових готських слів, тобто слів германського походження і асимільованих запозичень, дає можливість виявити комбінаторику кінакем, що реально існувала і була характерною для готської мови, а це сприяє виявленню її найважливіших закономірностей. Зіставлення теоретично можливих об'єднань кінакем з тими, що реально існували в консонантних групах готської мови, дозволяє вказати випадки їх лінійної синтагматичної несполучуваності, тобто нетипові та нехарактерні для консонантних груп готської мови комбінаторні об'єднання кінакем, які могли бути представлені в консонантних групах неасимільованих запозичень. Аналіз лінійної синтагматики кінакем в консонантних групах типових готських слів дозволяє виявити потенційно можливі для готської мови консонантні групи, що слугує визначенню всього конструктивного потенціалу слова в готській мові.

Викладення матеріалу супроводжується вісімнадцятьма таблицями, що демонструють закономірності кінакемної синтагматики, які регулюють сполучуваність приголосних фонем готської мови.

У Висновках підводяться підсумки, узагальнюються основні результати і накреслюються перспективи подальших досліджень.

У Додатку подаються кінакемні матриці дво- і трифонемних ініціальних, медіальних і фінальних консонантних груп.

Основний зміст роботи

З моменту виникнення фонології в центрі уваги фонологів завжди знаходилися фонемні — прості цілісні та дискретні одиниці; їх встановлення та функціонування складало предмет фонології. Розвиток експериментальної фонетики показав неосяжну багатогранність та індивідуальну складність звуків мовлення, що, звичайно, підірвало погляд на функціональну єдність фонем. Фонологія як наукова дисципліна завжди намагалася зберегти постулат про фонему як одиницю першого рівня інтеграції, за допомогою якої відбувається зведення всіх звуків мовлення до якогось певного числа одиниць, що розрізняють значущі лексичні та граматичні одиниці. Однак у працях основоположників класичної фонології велика увага приділялась не лише фонемам і звукам мовлення, але й артикуляційним й перцептивним фізіологічним роботам. Теза про первинність фізіологічних робіт і похідності звуків була висунута І.О. Бодуеном де Куртене і підтримана Л.В.Щербою. Але у фонологічній теорії фізіологічні роботи не отримали ніякого лінгвістичного статусу і залишалися субстантною базою для диференційних /розрізнявальних/ ознак фонем. На сьогоднішній день розроблюється нова лінгвістична теорія, згідно якої фонема розкладається на більш дрібні, далі неподільні одиниці — диференційні елементи, субстантною базою яких є фізіологічні роботи: кванти артикуляційних рухів та їх акустичні кореляти. Розробка такої теорії необхідна для вирішення багатьох фонологічних завдань: для встановлення закономірностей формування звукових оболонок лінгвістичних одиниць вищих рангів, для опису фонологічного механізму сполучуваності й несполучуваності фонем у споріднених і генетично віддалених мовах, для глибинного вивчення фонологічної нейтралізації,

для вирішення питання про моно- чи біфонемність дифтонгів, трифтонгів та африкат. Синхронічні та діахронічні дослідження з кінакемної синтагматики, як внутрішньофонемної, так і міжфонемної, в окремих мовах можуть виявити важливі типологічні закономірності, які неможливо вивести без звернення до рівня кінакем. Такий опис конструктивного механізму, що регулює сполучуваність консонантних фонем готської мови, міг би стати актуальним напрямком у розробці проблеми для давньогерманських мов, у фонологічних системах яких в епоху, що передувала етнічному розмежуванню, відбувалися діахронічні процеси, причини і шляхи вирішення яких були приблизно однаковими /інтеграція фонологічної системи спільноіндоєвропейської мови у спільногерманську, спільногерманської — в дописемні мови окремих етносів/, а також і сучасних германських мов, у яких еволюційні лінії з часом значно розійшлися.

Теза про наявність у мові фонологічних одиниць, менших від фонемі, продовжує розроблюватися такими лінгвістами, як М.В.Панов, М.В.Раєвський, Ф.Груча, Я.Б.Крупаткін. Подальша розробка цієї тези належить В.Я.Плоткіну, який інтерпретує диференційні елементи як первинні фонологічні одиниці, що забезпечують інерваційний механізм артикуляційно-перцептивної діяльності, і для позначення цих одиниць автор вводить термін "кінакема", відроджуючи тим самим термін І.О.Бодуена де Куртене, що використовувався ним для опису фізіологічних робіт. Розроблюються такі напрямки в утвердженні кінакемі самостійною одиницею: 1/ вивчення парадигматичних і синтагматичних характеристик кінакем; 2/ аналіз їх субстантних реалізацій; 3/ дослідження їх функціональних особливостей. Аргументована розробка цих трьох аспектів — структурного, субстантного і функціонального — дозволяє ввести кінакему в ієрархію фонологічних одиниць зі статусом первинної одиниці. Другою в ієрархії фонологічних одиниць залишається фонема — стандартний для даної мови блок кінакем, що забезпечує творення і розпізнавання звуків.

Дане дослідження є розвитком одного з аспектів теорії кінакем — синтагматичного, що дозволяє встановити закономірності та особливості сполучуваності й несполучуваності фонем. В дисертації аналізується лінійна синтагматика кінакем, що складають ініціальні, фінальні та медіальні консонантні групи в словах готської мови. Підсистема консонантних кінакем готської мови подається в Таблиці 1. Вона являє собою ієрархічну єдність чотирьох ярусів; підсистема

Таблиця 1.

Парадигматична система консонантних
кінакем готської мови

Категорії	Субкатегорії	Опозиції	Кінакеми	
Модальна	перепонна	зімкненості	зімкненості + незімкненості -	
		проточності	проточності + непроточності -	
	звукова	шумності	шумності + нешумності -	
		сонорності	сонорності + несонорності -	
	Локальна	активна	лабіальності	лабіальності + нелабіальності -
			зацентральності	зацентральності + незацентральності -
пасивна		задентальності	задентальності + незадентальності -	

консонантних кінакем об'єднує дві категорії — модальну та локальну, кожна з яких має у своєму складі дві підкатегорії. Модальна категорія

об'єднує кінакеми, що відображають спосіб творення перепони та звуку: перепонна та звукова підкатегорії відповідно. Перепонна підкатегорія об'єднує дві опозиції кінакем: зімкненості та незімкненості; проточності та непроточності. До складу звукової підкатегорії входять дві опозиції кінакем: сонорності та несонорності; шумності та нешумності.

Таким же чином структура локальної категорії складається з двох підкатегорій: активної та пасивної, що вказують на участь активних та пасивних органів мовлення в артикуляції приголосних. В локальну категорію входить розгорнута активна підкатегорія з опозиціями передцентральної /лабіальності/ та зацентральної, причому остання охоплює в ролі субстантної реалізації своєї позитивної кінакеми палатовелярну та фарингальну зони. Дві позитивні активно-локальні кінакеми сполучаються у структурі лабіо-велярних приголосних фонем k^w , h^w . Пасивна підкатегорія має у своєму складі одну опозицію зацентральної /задентальності/, позитивна кінакема якої входить до структури проточних приголосних фонем s , z , r . Як активні, так і пасивні локальні опозиції кінакем орієнтовані на природний центр артикуляції, що створюється язиком як активним органом та задентальною зоною як пасивним органом.

Для опису комбінаторики кінакем в консонантних групах необхідно перш за все визначити їх суттєву рису, що відрізняє синтагматичні відношення кінакем у межах фонемі від їх комбінаторики між сусідніми фонемами. Консонантні кінакеми можуть утворювати в системі як контрадикторні опозиції — зімкненість / незімкненість, так і контрарні — зімкненість / проточність. В рамках фонемі кінакеми, як правило, сполучаються одночасно. Серед одночасно сполучуваних кінакем у фонемі може бути тільки одна кінакема із контрадикторної опозиції. У Таблиці 2 подається кінакемна матриця приголосних фонем готської мови.

Сполучуваність кінакем між фонемами, на відміну від їх одночасної /нелінійної/ сполучуваності у фонемі, здійснюється в лінійній послідовності: у консонантній групі *sr*, наприклад, лінійна реалізація

Таблиця 2

Кінакемна матриця приголосних
фонем готської мови

Кінакеми	Фонеми																				
	p	t	k	k ^w	f	θ	s	h	h ^w	b	d	z	g	m	n	ŋ	w	r	l	j	
зімкненість	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	
проточність	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	
шумність	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	
сонорність	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
лабіальність	+	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	
зацентральність	-	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	
задентальність	0	0	0	0	0	-	+	0	0	0	-	+	0	0	0	0	0	0	+	-	0

позитивних перепонних кінакем може бути описана як проточність/зімкненість, а в негативних — як незімкненість /непроточність. Лінійні реалізації позитивних кінакем у таких випадках одночасні з лінійними реалізаціями негативних кінакем.

Для опису лінійної міжфонемної синтагматики консонантних кінакем вводиться термін "контрастне сполучення" /контраст/, тобто сполучення двох рівно- або різнознакових кінакем, що утворюють в системі контрарну або контрадикторну опозицію, і "гомогенне сполучення" /гомогенність/ — сполучення двох різнознакових однорідних кінакем. Таким чином,

синтагматичні типи модальних кінакем у консонантній групі *sp* можна визначити як перепонний контраст проточність / зімкненість та звукову гомогенність шумність / шумність. Кожна приголосна фонема готської мови має у своєму складі певний набір кінакем /див. табл. 2/, знання якого дозволяє визначити число їх теоретично можливих комбінаторних типів.

У словнику З.Файста виявлено тридцять дві двофонемні ініціальні консонантні групи:

pr	br	tr	dr	kr	k ^w r	gr	fr	θr	hr	wr	
pl	bl			kl		gl	fl	θl	hl	sl	wl
		tw	dw					θw		sw	
	bn			kn					hn	sn	
										sm	
										sp	
										st	
										sk	

Інвентар двофонемних ініціальних консонантних груп /КГ/ дозволяє визначити ті синтагматичні типи кінакем, які реально існували в типових готських словах і тому є характерними для готської мови. Це, у свою чергу, дає можливість сформулювати основні закономірності сполучуваності кінакем в ІКГ.

У двофонемних ініціальних консонантних групах реалізовано вісім комплексів модальних кінакем /КМК/, тобто об'єднань модальних перепонних та модальних звукових кінакем /табл. 3/.

При реалізації в ІКГ готської мови перепонних контрастів зімкненість/ проточність та проточність / зімкненість, перепонних гомогенностей зімкненість / зімкненість та проточність / проточність, у звуковій підкатегорії реалізовано лише три комбінаторних варіанти: звуковий контраст шумність / сонорність, звукові гомогенності шумність/

шумність та сонорність / сонорність. Звуковий контраст сонорність/ шумність в готській та й в інших давньогерманських мовах не реалізований. На заборону його реалізації вплинула тенденція до наростання сонорності в міру наближення до наголошеної голосної фонемі. Тому таке синтагматичне об'єднання позитивних звукових кінакем усувається з арсеналу засобів формування звукових оболонок лінгвістичних одиниць вищих рангів.

Таблиця 3

Комплекси модальних кінакем двофонемних ініціальних
консонантних груп готської мови

Комплекси модальних кінакем								
Кінакеми	КМК 1	КМК 2	КМК 3	КМК 4	КМК 5	КМК 6	КМК 7	КМК 8
зімкненості	+ -	++	+ -	++	--	- +	- +	--
проточності	- +	--	- +	--	++	+ -	+ -	++
шумності	+ -	+ -	+ -	+ -	+ -	+ -	++	--
сонорності	- +	- +	++	++	- +	- +	--	++
консонантні групи	pr pl kr kl tr tw k ^w r	kn	br bl dr gr dw gl	bn	fr fl θr θl θw hr hl sw sl	sn sm hn	sp st sk	wr wl

Найбільш продуктивними в ІКГ готської мови є об'єднання перепонної гомогенності проточність / проточність зі звуковим контрастом шумність/ сонорність (КМК 5): *fr, fl, θr, θl, θw, hr, hl, sw, sl*, напр., *frohjs, hreis, hwahl, hrains, hlaihs, sleihs, swarts, framahais, hliuhan, hwastiha*; перепонний контраст зімкненість / проточність зі звуковим контрастом шумність/ сонорність (КМК 1, 3): *pr, pl, tr, tw, kl, kr, k^wr, br, dr, bl, gl, gr, dw*, напр.,

praggan, plat, krusts, twos, triu, klismo, qrammiha, trauan, twalib-wintrus, bruhs, dragk, blinds, gramst, dwals, brohar, drusun, blotan, gramjan, brohrahans, drugkanei, glaggwaba, grundu-waddjus; перепонний контраст проточність / зімкненість зі звуковою гомогенністю шумність / шумність (КМК 7): *sp, st, sk*, напр., *spill, stahs, skohs, spinnan, stainjan, skahis, spediza, stiurjan, scapia*.

Внутрішньофонемна комбінаторика модальних перепонних кінцем у готській мові реалізується в двох варіантах, а внутрішньофонемна комбінаторика модальних звукових кінцем — в трьох варіантах /див. табл. 2/, отже, теоретично можливе число внутрішньофонемних комбінацій модальних перепонних і звукових кінцем — шість, а число теоретично можливих міжфонемних об'єднань модальних перепонних й звукових кінцем — тридцять шість. Таким чином, готська мова використовує лише незначний потенціал кінцемних модальних комплексів /КМК/ — вісім із тридцяти шести.

Сполучуваність локальних кінцем в приголосних фонемах регулюється іншими правилами, ніж комбінаторика модальних кінцем. У двофонемних ІКГ зареєстровано шістнадцять комплексів локальних кінцем /КЛК/ зі ста сорока чотирьох теоретично можливих. Лінійна синтагматика локальних кінцем у двофонемних ініціальних консонантних групах готської мови описується в термінах рівно- та різнознакових контрастів та однієї локальної гомогенності:

1/ лабіальність / задентальність та його дзеркальне відображення:

pr, fr, br, wr, sp, sw, sm ;

2/ зацентральність / задентальність та його дзеркальне відображення:

kr, hr, gr, k^rr, sk ;

3/ лабіальність / нелабіальність та його дзеркальне відображення:

pl, fl, bl, wl, bn, tw, θw, dw ;

4/ задентальність / незадентальність та його дзеркальне відображення:

st, sn, sl, tr, θr, dr;

5/ зацентральність / незацентральність:

hl, kl, gl, hn, kn;

6/ локальна гомогенність негативних кінакем: *θl*.

Як модальні, так і локальні кінакеми створюють певні синтагматичні об'єднання всередині консонантної групи і тим самим визначають особливості сполучуваності консонантних фонем початку готського слова.

Аналіз сполучуваності модальних і локальних кінакем в ініціальних консонантних групах готської мови показав: важливою закономірністю, що регулює синтагматику кінакем у двофонемних ІКГ, є реалізація в них хоча б одного контрасту / модального перепонного, модального звукового чи одного локального/; у двофонемних ІКГ можливе об'єднання модальних кінакем у два контрасти /перепонного і звукового/; гомогенні об'єднання кінакем зустрічаються рідко; гомогенності позитивних локальних кінакем відсутні взагалі; кінакемні контрасти не відрізняються значною варіативністю, що на фонемному рівні виражається в наявності порівняно небагатого в кількісному відношенні інвентаря готських ІКГ.

В ході дослідження встановлено інвентар двофонемних фінальних консонантних груп /ФКГ/, який нараховує сімдесят п'ять сполучень приголосних: *rp, rb, rt, rd, rg, rf, rθ, rs, rh, rm, rn, lp, lt, ld, lg, lf, lθ, ls, lh, ll, lw, mb, mt, mf, ms, mz, nm, nt, nd, nk, nθ, ns, nz, nn, nk, nk^w, ng, ws, ft, fs, θs, θn, θl, θr, st, sk, ss, sn, zd, zn, zl, ht, hs, hn, hl, hw, ps, bs, bn, br, ts, tl, ds, dw, dr, ks, kn, kr, k^ws, gt, gs, gm, gn, gl, gr*.

В результаті аналізу двофонемних ФКГ зареєстровано двадцять чотири комплекси модальних кінакем /КМК/. Найпродуктивнішим комбінаторним типом модальних кінакем є зімкненість / проточність та сонорність/ шумність: *mf, ms, ns, nθ*, напр., *munh, qums, fimf, suns, qens, hrains, fulgins, maurgins, naseins, ga-hraineins, aftumans, uf-hnaiweins, midja-speiwans, un-ga-kusans, hlehra-stakeins, afta-anastodeins, af-skiubandans, ufar-hauseins*. Значною частотністю характеризуються також такі

об'єднання кінакем, як зімкненість / проточність, шумність / сонорність; проточність / проточність, сонорність / шумність.

У двофонемних фінальних консонантних групах у порівнянні з ІКГ лінійна реалізація модальних кінакем відзначається помітно більшою варіативністю, що безпосередньо пов'язано з варіативністю хронологічних реалізацій звукової кінакеми тону — кінакеми сонорності. Якщо в ІКГ вона реалізована виключно перед вершиною складу, то в заноголосній частині слова в готській мові такої жорсткої регламентації послідовності кінакем звукової підкатегорії не спостерігається. На фонемному рівні це означає, що сонорні фонемні могли входити до структури ФКГ в ролі як перших, так і других сегментів.

У фінальних консонантних групах реалізовано двадцять чотири комплекси локальних кінакем /КЛК/. З шістнадцяти комплексів, реалізованих в ініціальних консонантних групах, у ФКГ зареєстровано п'ятнадцять. Решта дев'ять комплексів характерні лише для фінальної позиції. Лінійна синтагматика локальних кінакем у двофонемних фінальних консонантних групах описується в термінах рівно- та різнознакових контрастів, гомогенностей локальних кінакем:

Контрасти

1/ задентальність / лабіальність та його дзеркальне відображення:

rb, rp, rf, rm, br, bs, ps, fs, ws, ms, mz;

2/ задентальність / зацентральність та його дзеркальне відображення:

rg, rh, sk, rk^w, gr, gs, kr, ks, hs, k^ws;

3/ задентальність / незадентальність та його дзеркальне відображення:

rd, rθ, zd, zl, rt, rn, st, sn, zn, dr, ds, θr, θs, ls, ns, nz, ts;

4/ зацентральність / незацентральність та його дзеркальне відображення:

gl, hl, kn, gn, gt, hn, ht, lg, lh, nk;

5/ лабіальність / нелабіальність та його дзеркальне відображення:

bn, mt, ft, dw, lp, lf, lw;

6/ зацентральність / лабіальність: *hw, gm* .

Гомогенності

1/ лабіальність / лабіальність:

mb, mf, mm;

2/ зацентральність / зацентральність:

ŋk, ŋg;

3/ задентальність / задентальність:

rs, ss;

4/ локальні гомогенності негативних кінакем:

lt, θn, tl, nθ, nd, nt, nn, ld, lθ, ll, θl.

Дослідження синтагматики модальних і локальних кінакем у двофонемних фінальних консонантних групах готської мови показало, що їх конструктивну основу складають переважно контрастні сполучення модальних і локальних кінакем; у порівнянні з синтагматикою кінакем в ІКГ модальні та локальні контрасти в ФКГ характеризуються більшою варіативністю, внаслідок чого інвентар двофонемних ФКГ в кількісному відношенні значно більший від інвентаря двофонемних ІКГ; гомогенні об'єднання кінакем можливі, але їх функціональне навантаження значно нижче, ніж у контрастів.

При встановленні інвентаря двофонемних медіальних консонантних /МКГ/ груп було виявлено сто шістьдесят чотири сполучення приголосних.

Чотирнадцять МКГ тотожні ініціальним консонантним групам:

pr, bl, tr, tw, kr, fr, fl, θw, hr, sl, sw, sn, sm, sp, wl;

Сорок одна МКГ аналогічна фінальним консонантним групам:

mm, mb, nn, nd, nt, nk, nθ, ns, ŋg, ŋk, ŋk^w, rm, rn, rp, rb, rt, rd, rg, rf, rθ, rh, rs, ll, lw, lp, lt, ld, lg, lf, lθ, lh, ls, ss, gn, fs, ft, θn, hs, ht, zd,
zn.

П'ятнадцять МКГ мають місце як в ініціальній, так і в фінальній позиціях: *st, sk, sn, bn, br, dr, dw, kn, kr, gr, gl, θr, θl, hn, hl.*

Дев'яносто чотири консонантних групи відмічені тільки в медіальній позиції:

mn, mw, mr, ml, mj, mp, mg, nm, nw, nr, nl, nj, nb, ng, nk^wnf, nh, nh^w, wj, rr, rw, rv, rl, rj, rk, rh^w, rz, lm, ln, lj, lb, lk, sf, sθ, sh, sh^w, sb, sd, sg, sk^w, sr, sj, pn, pt, pj, bb, bd, bw, bj, tt, tg, tm, tn, tj, tθ, tz, th, dg, dh, dj, kk, kd, kθ, km, kj, gd, gf, gw, gj, ff, fθ, fn, fh^w, fb, fd, fk, fg, fm, fn, fw, fj, θθ, θf, θg, θj, hh, hθ, hm, hj, h^wj, zg, zm, zw, zj.

В результаті аналізу лінійної синтагматики модальних кінцем у двофонемних МКГ зареєстровано двадцять дев'ять комплексів модальних кінцем /МКК/. Найпродуктивнішими комбінаторними типами об'єднання модальних кінцем у позиції середини готського слова є: зімкненість/зімкненість, сонорність / шумність — *mb, mg, nb, nd, ng, ng, mp, nt, nk, nk^w, nk, nk^w*, напр., *wamba, fram-gahts, un-bi-maitans, af-grundiha, ringo, un-weniggo, ana-trimpan, sinteins, un-kunja, un-qebs, drugkans, sigqan*; зімкненість / проточність, шумність / сонорність — *pr, tr, tw, kr, kl, pj, tj, kj, bl, br, bw, bj, dr, dw, dj, gr, gl, gj, gw*, напр., *ana-praggan, weina-triu, taihrarkes, weitwohs, akran, ainakla, daupjan, af-slaupjan, fetjan, sokjan, gibla, abraba, twalib-wintrus, hleibjan, sibja, fadrein, ga-skadweins, weitwodjan, ga-ligri, agliha, augjan, bidagwa*; проточність / проточність, шумність / сонорність — *fr, fl, fw, fj, θr, θl, θw, θj, hr, hl, hj, h^wj, sr, sl, sw, sj*, напр., *uf-rakjan, af-linnan, af-walwihs, wihta, mahleins, fijahwa, nihjis, swaihra, ga-hlaiba, aurahjons, us-runnan, us-luneins, us-walteins, nasjan*; проточність / зімкненість, шумність / шумність — *ft, fk, ht, sp, st, sk, sk^w, fb, fd, fg, θg, sb, sd*, напр., *aftumists, uf-kunhi, nahta-mahts, waifa-spillon, us-haista, and-hruskan, laus-quihrs, uf-bauljan, af-dailjan, uf-gairdan, miθ-garda-waddjus, us-baugjan.*

При аналізі синтагматики локальних кінцем двофонемних медіальних консонантних груп /МКК/ встановлено, що їх сполучуваність характеризується найбільшою з усіх позицій варіативністю: зареєстровано тридцять комплексів локальних кінцем /КЛК/. З шістнадцяти комплексів, що виявлено в КГ, у медіальній позиції

реалізовано п'ятнадцять, а з двадцяти чотирьох КЛК, відмічених у фінальній позиції, в медіальних консонантних групах реалізовано двадцять три.

Лінійна синтагматика локальних кінакем у двофонемних МКК характеризується рівно- та різнознаковими контрастами, гомогенностями позитивних та негативних локальних кінакем.

Контрасти

1/ лабіальність / задентальність та його дзеркальне відображення:

pr, br, fr, fs, mr, sp, sb, sf, sm, sw, zm, zw, tm, rw, rv, tp, rb, rf;

2/ лабіальність / зацентральність та його дзеркальне відображення:

mg, mj, wj, pj, bj, fk, fg, fn, fj, km, hm, gw, gf;

3/ зацентральність / задентальність та його дзеркальне відображення:

kr, gr, hr, hs, rk, rg, rh, rj, sk, sg, sh, sj, zg, zj;

4/ задентальність / зацентральність:

sh^w, sk^w, rh^w;

5/ лабіальність / нелабіальність та його дзеркальне відображення:

mn, pt, pn, bn, ft, fn, ml, wl, bl, bd, fl, fθ, fd,

tm, tw, nm, nw, nb, nf, θw, θf, dw, ln, lw, lp, lb, lf;

6/ зацентральність / незацентральність та його дзеркальне відображення:

kl, gl, hl, kθ, hθ, kd, gd, kn, gn, hn, ht,

θg, θj, dg, dh, dj, lk, lg, lh, lj, nk, ng, nh, nj, tg, th, tj;

7/ задентальність / незадентальність та його дзеркальне відображення:

st, sn, zn, rt, rn, rθ, rd, rl, sθ, sd, sl, zd,

tr, tz, nr, ns, θr, dr, ls;

8/ незацентральність / зацентральність:

nk^w, nh^w;

Гомогенності

1/ лабіальність / лабіальність:

fh^w, mn, mw, mp, mb, bw, bb, fn, fv, fb, ff;

2/ зацентральність / зацентральність:

h^wj, ηk^w, ηk, ηg, kj, kk, gj, hj, hh;

3/ задентальність / задентальність:

sr, ss, rr, rs, rz;

4/ гомогенності негативних локальних кінакем:

ln, lt, θn, nl, nθ, nd, tθ,

nn, nt, tn, tt, θθ, θl, lθ, ld, ll.

Аналіз лінійної синтагматики модальних і локальних кінакем у двофонемних медіальних консонантних групах готської мови показав, що для них характерна комбінаторика кінакем, яка виражена модальними і локальними контрастами, що слугують конструктивною основою двофонемних ФКГ та ІКГ, внаслідок чого частина медіальних груп виявляється ідентичною двофонемним фінальним та ініціальним сполученням приголосних фонем; значна частина двофонемних МКГ, що характерні лише для середини готського слова, побудована за існуючими в ФКГ та ІКГ моделями комплексів модальних і локальних кінакем; функціональне навантаження гомогенних об'єднань кінакем незначне.

В три- і чотирифонемних консонантних групах слів готської мови реалізуються, як правило, кінакемні об'єднання, що зареєстровані в двофонемних сполученнях приголосних. Синтагматика кінакем у трифонемних ініціальних консонантних групах детермінує їх структурні особливості: можливість виділення в кожній з них двох сполучень приголосних фонем. В три- і чотирифонемних ФКГ реалізуються в основному кінакемні об'єднання, характерні для двофонемних ФКГ та ІКГ; переважна більшість трифонемних ФКГ закінчується проточною фонемою /s/, яка виконує функцію словозмінного форманта. Три- і чотирифонемні медіальні консонантні групи побудовані за моделями комбінаторних типів модальних і локальних кінакем, що зареєстровані в двофонемних МКГ.

Результати аналізу дозволяють зробити такі висновки:

1/. Визначальним моментом лінійної синтагматики кінцем в ініціальній позиції, що зумовлює реалізацію модальних кінцем перепонної підкатегорії, є спосіб об'єднання кінцем звукової підкатегорії. Наслідком такої жорсткої регламентації хронологічної послідовності звукових кінцем є найменший порівняно з ФКГ та МКГ інвентар двофонемних ініціальних сполучень приголосних. Саме тому не реалізується на початку готського слова звуковий контраст сонорність/ шумність як такий, що знаходиться безпосередньо в позиції перед складоносцем. Модальна перепонна гомогенність проточність/ проточність, об'єднуючись зі звуковим контрастом шумність / сонорність і звуковою гомогенністю сонорність/ сонорність, має в готській мові найбільшу частоту використання /сімдесят п'ять та двадцять один відсоток відповідно/.

2/. Позиція кінця слова представлена такими синтагматичними типами модальних кінцем, які не були і не могли бути реалізованими на початку слова. Велике поширення серед сполучень приголосних в цій позиції мають звукові контрасти сонорність / шумність і гомогенність шумність / шумність, загальна частота використання яких становить сімдесят вісім відсотків. Реалізація вказаних комбінаторних типів кінцем підтримується морфологічною системою готської мови. Найпродуктивнішими комплексами модальних кінцем у двофонемних ФКГ є перепонний контраст зімкненість / проточність і звуковий контраст шумність / сонорність, а також перепонна гомогенність проточність/ проточність і звукова гомогенність шумність/ шумність.

3/. Двофонемні медіальні консонантні групи представлені найбільшою кількістю комбінаторних типів модальних кінцем. На варіативність лінійних реалізацій модальних кінцем в серединній позиції слова впливають також і такі фактори, як неодноскладовість та неодноморфемність слова в готській мові, префіксація та суфіксація, складення основ. Частота кінцемних модальних комплексів в медіальній позиції розподілена майже рівномірно; це пояснюється тим, що і

медіальна, і фінальна позиція в слові є ареною взаємодії різних мовних підсистем, рівнодійна яких спрямована на оптимальне структурування, розрізнення і функціонування кінакем у мовних одиницях.

4/. Лінійна синтагматика локальних кінакем у двофонемних консонантних групах готської мови представлена рівно- і різнознаковими контрастами, а також гомогенностями негативних і позитивних кінакем. Найбільша варіативність комбінаторних типів локальних кінакем, як і модальних, виявлена в медіальній позиції /дванадцять локальних контрастів і чотири гомогенності/; найчастотнішим способом хронологічної послідовності локальних кінакем у двофонемних медіальних консонантних групах є об'єднання у структурі сполучень приголосних лише негативних кінакем /двадцять відсотків/. У двофонемних ініціальних консонантних групах не реалізована жодна гомогенність позитивних локальних кінакем; частота контрастів становить дев'яносто шість відсотків. Спосіб об'єднання кінакем регулюється виключно закономірностями початку складу.

5/. У три- та чотирифонемних сполученнях приголосних готської мови реалізуються модальні перепонні й звукові, локальні активні й пасивні контрасти кінакем, характерні для двофонемних консонантних груп, що дає можливість виділити в їх структурі дві або більше консонантних груп.

6/. Дослідження лінійної синтагматики, аналіз і систематизація основних комбінаторних типів кінакем, що слугують конструктивними елементами консонантних груп готської мови, дозволяє описати закономірності сполучуваності приголосних фонем і виявити причинну зумовленість цих закономірностей. Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що варіативність кінакемної синтагматики спричинює різноманітність і багатство інвентаря консонантних груп готської мови.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1.О фонемной оболочке морфемы // Изучение динамического аспекта сегментных и супraseгментных единиц звучащего текста: Сб.

научн. трудов. - К., 1988. - С. 131-137.

2. Quest for the Ultimate Language Units // IATEFL-Ukraine Newsletter. - 1996. - № 6. - P. 8-9.

3. Proto-Indo-European Occlusive Consonants and Their Diachronic Transformations in Common Germanic // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. - Kyiv, 1997. - P. 14-17.

4. The System of Consonants and the Paradigmatic System of Kinakemes in Gothic // Studies in Communicative Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. - Kyiv, 1997. - P. 31-32.

5. Consonantal Clusters in Gothic // IATEFL-Ukraine Newsletter. - 1997. - № 7. - P. 25-27.

Анотація

Васько Р.В. Линейная синтагматика кинакем в консонантных группах готского языка. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 — германские языки. Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1997.

Предметом исследования является линейная /межфонемная/ синтагматика первичных фонологических единиц /кинакем/ в консонантных группах готского языка, особенности и закономерности ее реализации.

Анализ синтагматических типов модальных и локальных кинакем готского языка показал, что их конструктивную основу составляют преимущественно модальные /преградные и звуковые/ и локальные /активные и пассивные/ контрасты; гомогенные сочетания кинакем возможны, но их частота значительно ниже.

Vas'ko R.V. The Linear Syntagmatics of Kinakemes in the Consonantal Clusters of Gothic. Thesis /manuscript/ for the Candidate Degree in Philology, in Speciality 10.02.04 - Germanic Languages. Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1997.

The object of investigation is the linear /interphonemic/ syntagmatics of the ultimate phonological units — kinakemes in the consonantal clusters of Gothic, peculiarities and regularities of its realization.

The analysis of the syntagmatic types of modal and locational kinakemes of Gothic has shown that their constructive basis is formed mainly by the contrastive combinations of modal /obstructional and phonal/ and locational /active and passive/ kinakemes; homogeneous combinations of kinakemes are possible but their frequency is much lower.

Ключові слова /key words/: кінакема, фонема, опозиція, парадигматика, синтагматика, лінійність, категорія /модальна, локальна/, підкатегорія /перепонна, звукова, активна, пасивна/, кінакемний комплекс, комбінаторний тип, частота, (kinakeme, phoneme, opposition, paradigmatics, syntagmatics, linearity, category /modal, locational/, subcategory /obstructional, phonal, active, passive/, kinakemic complex, combinatorial type, frequency).

Науков.видан. 066. Тираж 110. Формат 210x149 1/16. Бумага для офсетного друку.
Друк офс. Умов.вид.арк. 0,75. Підписано до друку 10.04.97 р. Зам.№ 162

Поліграфічна дільниця УС НАН України

4015200

AB 37.579